

De grootste door mij geschoten varaan was een vrouwelijk exemplaar dat een lengte had van 1.79 M. gemeten vanaf den kop totaan de punt van zijn staart. Bij het opensnijden der buikholte vond ik niet minder dan 23 groote en een evengroot aantal kleinere eieren. De groote, welke, volgens de inlanders, nog dienzelfden dag gelegd zouden zijn, waren zoo groot als kippeneieren en hadden een gerimpelde, buigzame, doch stevige schaal. De varaan legt zijn eieren, een twintigtal tegelijk, in een ondiepe holte, welke hij met wat zand en vuil bedekt.

Het kleinste exemplaar dat ik in handen kreeg had een totale lengte van 42,5 cM.

In gevangenschap maakt een varaan het vrij goed, het Buitenzorgsch Museum herbergt er op 't oogenblik (Jan. 1918) een in de gazen kooi, waarin tevens de levende slangen en schildpadden huizen. Een jong exemplaar dat ik veertien dagen bij me thuis hield om bijgaande opname te maken, vertoonde nog de eigenaardigheid, dat hij naast rauw vleesch wel een gekookt, doch geen gebraden stukje lustte. 't Was hem zeker te vet.

Het vleesch van de varaan wordt heel veel gegeten en moet niet kwaad wezen. Ik heb me er evenwel nooit aan gewaagd.

Tenslotte nog een kleine uitweiding over de wervelkolom; aan de bouw ervan kunnen we geheel en al de groote behendigheid en lenigheid van de varaan zien. Bijgaand schetsje diene ter verduidelijking.

No. 4 stelt een der lendewervels voor waaraan we de verschillende onderdeelen goed kunnen waarnemen. Iedere wervel past met een kogel *c*. in een holte *h*. van den volgenden. Verder bezit hij twee cirkelvormige vlakjes *d* die over twee eveneens cirkelvormige vlakjes *g*. van den volgenden wervel heenschuiven, zoodat de groote beweeglijkheid voornamelijk in horizontalen zin kan plaats hebben. De doornuitsteeksels *e*. zijn vooral bij de staartwervels (3 is de eerste staartwervel) goed ontwikkeld evenals de dwarsuitsteeksel. De laatste lendewervels (No. 1 en No. 2) hebben hun dwarsuitsteeksels zooals respectievelijk door *a*. en *b*. voorgesteld. Aan dezen boog *ab* is het achterste paar ledematen bevestigd.

TH. v. D.

VAN SNOEPZUCHTIGE TJITJAKS, RUPSEN MET DOORZICHT, VASTHOUDENDE SLUIPWESPEN, ETC.

Dikwijls is men in de gelegenheid kleine waarnemingen te doen, die moeilijk direct tot een geheel kunnen worden aangevuld, doch waarvan het toch jammer is, als ze in vergetelheid raken.

En daarom vertel ik ze maar, al is het een raar allegaartje. Hoe ongezellig stil zou het 's avonds zijn, als we geen tjitjakjes hadden, die ons telkens afleiden, nu eens door hunne amouretjes, die meestal door een wilde jacht langs de zoldering of den wand worden voorafgegaan of door hun gloeienden ijver bij de insectenjacht, waarbij ze toch ook, door hun merkwaardige kennis van stekende of anderszins gevaarlijke insecten vaak onze bewondering wekken. Dat ze wel eens in een glas melk of sterken drank gevonden worden is bekend, doch meestal schrijft men dat aan een ongelukje toe, wat bij het riskante bedrijf van tegen-de-zolder-looperij niet zoo vreemd is. Maar hier op Sumatra, waar, hoe het komt weet ik niet, de tjitjakjes en hun druk gedoe zich veelmeer aan mij opdringen dan op Java, heb ik nu toch deze verwoede jagers en insectenvreters nog van een andere zijde leeren kennen.

Een van ons beiden thuis — wie laat ik in het midden — heeft de gewoonte na het avondeten een boterham naar de zitkamer mede te nemen en die dan later in den avond te nuttigen. De boterham, meestal met een of andere zoetigheid, vruchtengelei of suiker wordt dan op een der meubelen gedeponeerd. Op een avond zaten we een dammetje te doen en vergaten in het vuur van het spel de boterham. Even later werden we echter afgeleid door een eigenaardig tinkelend geluid. En kijk, daar zat een groote Tjitjak (een bijzonder groote soort, volgens JACOBSON *Gecko monarchus*, die ik op Java nooit gezien heb) volle happen te smullen van de ananasgelei. En niet maar zoo eventjes maar flink. Het dier beet er met ware wellust in en slokte er bekken vol van naar binnen. We lieten hem begaan en hem zijn buikje vol eten, wat hij dan ook deed. Toen bewoog een van ons en weg was hij.

Een anderen keer was het een boterham met suiker, die het slachtoffer werd van de snoep-lust van dezen tjitjak en de kleine tjitjaks van een andere soort, toonden herhaaldelijk dat ook zij zoetigheid niet versmaden, als b. v. wijnsaus van een pudding of limonade. Dikwijls worden ze b. v. in den goedang in ledige limonadefleschjes aangetroffen, waar ze blijkbaar zijn ingekropen om van den zoeten inhoud te proeven, want toeval is hier bij den nauwen hals der flesschen zeker wel uitgesloten.

Als lezers van dit blad eens iets dergelijks mochten hebben opgemerkt, dan moeten ze dit maar eens berichten. Ook „drankzucht“ moet bij tjitjaks voorkomen, doch dat ze dergelijke zoetigheid, als een mengsel van boter en suiker, en ananasgelei zoo graag lusten, was voor mij, en ik geloof ook wel in het algemeen, nieuw.

* *

Een rups die aan de toekomst denkt of doet, alsof hij er rekening mee houdt, is eigenlijk niets bijzonders Tallooze rupsen immers spinnen een kunstvaardige cocon, die later de pop tegen allerlei schadelijke invloeden en gevaren van buiten beschermt. Maar de rups, die ik thans op het oog heb, een heel gewoon beest, gaat toch nog een stapje verder in zijne voorzorgen in zake de naaste toekomst. Het is de rups van den bekenden Atlasvlinder, een insect, waarvan eigenlijk nog maar weinig meer bekend is dan zijn verschillende ontwikkelingsvormen. Teveel wordt nog door natuurliefhebbers vergeten, dat we van zeer vele Indische dieren (en ook planten) nog bedroefd weinig weten en dat elk die er plezier in en geduld voor heeft, de aardigste waarnemingen kan doen.

De Atlasvlinderrups dan, een groenwit bepoederde dikke, vette rups, met stompe uitsteeksels bezet, maakt als hij volwassen is, een stevige bruinachtige cocon, die stevig met spinsel aan een blad bevestigd wordt. Maar die voorzorg is het diertje niet genoeg. Herhaaldelijk heb ik namelijk opgemerkt, dat de rups bovendien de steel van het blad, waaraan de cocon bovestigd is, geheel met spinsel bekleedt en met dat zelfde samenhangende spinsel ook nog den tak omstrengeldt waaraan de bladsteel bevestigd zit. Het blad kan nu niet meer afvallen. Laat de verbinding tusschen tak en bladsteel los, wat vaak gebeurt, dan blijft de cocon toch hangen. Men zou zoo zeggen, dat het de bedoeling (van het dier?) is, te voorkomen, dat de cocon op den grond terecht komt, waar haar meer gevaren dreigen dan aan een hangend blad. Onwillekeurig rijst weer de vraag, hoe ontstaat toch zulk een instinct en is het doelmatig? Komen b. v. cocons die op den grond vallen inderdaad niet uit of vallen ze werkelijk vijanden ten offer?*)

*) Latere waarnemingen doen mij vermoeden, dat de bovengenoemde voorzorgsmaatregelen in verband staan met de ruimte die de groote vlinder noodig heeft om zijn vleugels te ontplooien, en dat dus het vermoeden dat het ophangen der cocon ter veiligheid zou dienen, minder waarschijnlijkheid heeft.

Soms hebben bepaalde organen, waarvan men meent, dat ze een zekere beteekenis hebben, daarnaast nog een andere functie. Daarvan heb ik onlangs een aardig staaltje gezien.

Dagvlinders, van de families der Papilioniden, Pieriden en Nymphaliden, Hesperiden en Morphiden, worden geparasiteerd door vrij stevige sluipwespen, die behooren tot een familie, die overigens meest zeer kleine vertegenwoordigers heeft, namelijk die der Chalcididae. Vooral het genus *Chalcis* is voorzien van vervaarlijke dijen, die het dier een zeer bijzonder aanzien verleen. Die dijen zijn ook nog van tandjes voorzien. Nu wijzen zulke dijen gewoonlijk aan, dat de bezitter flinke sprongen kan maken, doch bij *Chalcis* dienen ze niet alleen hiertoe.

Op een *Loranthus* op een der boomen van mijn erf te Padang, had zich een groote kolonie van de fraaie Pieride *Thyca Egialea* CRAM. ontwikkeld en de bladeren van den boom zaten op sommige plekken tjokvol met de fraaie bruin met wit gekleurde poppen.

Terwijl ik naar die prachtige uitstalling van Moeder Natuur stond te kijken, zag ik zoo'n *Chalcis*wespje in de buurt der poppen speurend rondloopen. Weldra stuitte het op een *Thyca*-pop. Het wespje trachtte op de pop te klimmen, doch deze op Pieridenmanier met een draadje om het middel en aan het onderend bevestigd, spartelde vervaarlijk en wierp het wespje met een vaart af. Dit gaf den strijd echter niet op. Weer klauterde het op een pop, weer hetzelfde tafereeltje. De pop reageerde steeds geweldig op die aanraking. Eindelijk lukte het. Het wespje zat te paard met den kop in de richting van het kopeind der nog steeds hevig spartelende pop en hield zich stevig vast. Hoe? Wel door middel van de gedoornde dikke dijen, die als een klem om de uitsteeksels der pop sloten en zoo te paard zittend, legde het wespje blijkbaar haar ei af.

Dat het steeds redelijk daarin slaagde bleek later, toen er van de minstens 50 poppen slechts drie vlinders leverden: de rest was geparasiteerd en uit elke pop verscheen één *Chalcis*wespje in plaats van de mooie *Thyca*vlinder.

* *
*

Hoe rupsen zich tegen de aanvallen van sluipwespen kunnen verdedigen!

Het waren rupsen van *Hidari irava* Moore, z. g. Dikkoprupsen, die eenige palmbladslippen aan elkaar spinnen en daartusschen verblijf houden. Die beschutte verblijfplaats beschermt ze overigens niets tegen hun ergste vijanden en ze hebben desondanks verscheidene vijanden. Toen ik een van die vijanden bij een aantal jonge rupsen bracht (het waren sluipwespen (waarschijnlijk van het geslacht *Apanteles*) duurde het niet lang of de wespjes poogden op de rupsen te gaan zitten om er hun eieren in te leggen. Doch dat ging zoo vlot niet. De rupsen herkenden het gevaar onmiddellijk en verdedigden zich hardnekkig. Zoodra een wespje zich op een rups had neergezet, sloeg deze verwoed met het voorste gedeelte van het lichaam om zich heen, deed uit den mond een bruine vloeistof treden en smeerde daar de wespjes mede in. Deze lieten direct hun prooi varen en trachten hun door de vloeistof aaneen klevende vleugels te reinigen, wat echter niet gelukte. Enkele exemplaren werden zelfs zoo rijkelijk met de bruine vloeistof bedeed, dat ze met pooten, sprietten etc. aan het blad kleefden en stierven. Wanneer de rupsen deze methode in hun nauwe „loopgraaf” waarin ze leven in practijk brengen, dan zullen ze zeker wel vaak succes hebben.

Er is in zake deze nuttige sluipwespen in den oost nog heel wat waar te nemen. De biologie is soms zeer interessant. Jammer slechts, dat de ontwikkeling der larve zich in het ei, de larve of de pop van den waard afspeelt en het nagaan daarvan een lastige techniek met zich brengt. Er kunnen zich bij dat parasitisme vreemde dingen voordoen. Zoo schijnt het, dat de parasiet dikwijls zeer lang latent blijft, wat blijkt, doordat het geparasiteerde insect zich nog vrij ver kan ontwikkelen voordat het den parasiet ten offer valt.

Zoo kreeg ik onlangs een pop van *Papilio memnon (agenor)* in handen (de gewoonste Djeroekrups), die geparasiteerd was en waaruit niet minder dan 10 exemplaren van een Chalcissoort verschenen. Bij nader onderzoek nu bleek het me, dat de vlinder in die geparasiteerde pop al ver ontwikkeld moet zijn geweest. Kop, thorax, pooten, zuiger alles was reeds uitgekleurd in de pophuls voorhanden. De parasieten schenen zich vooral in het abdomen ontwikkeld te hebben en intusschen was de ontwikkeling van den kop en der thorax doorgegaan. Slechts het aannemen van een late ontwikkeling van de parasieten misschien ook late infectie der pop geeft voor dit eigenaardige verschijnsel eene plausibele verklaring.

Padang.

S. LEEFMANS.

NOG EENS DE „ORANG PANDAK”.

Gaarne geef ik gehoor aan de oproep van mijn vriend *Westenenk* in zijn artikel over de „orang pandak” ¹⁾, om ook mijn licht te doen schijnen over deze nog duistere en geheimzinnige kwestie. Het licht is echter helaas slechts een flauw schijnsel en ik moet zelfs vrezen, dat het ten slotte een dwaallicht zal blijken te zijn. Voorzichtigheid zij dus geraden bij het trekken van konklusies.

Het allereerste bericht, dat ik over de *orang pandak* vernam, werd mij in 1914 meegedeeld door de heer COOMANS, toen ter tijd Exploitatiefchef van de Sumatra Staatspoorweg te Padang.

„Toen ik indertijd mijnbouwkundige opsporingen in Benkoelen deed”, vertelde de heer COOMANS, „werden door een van mijn europese opzichters, een zeer betrouwbaar persoon, tussen Noord Redjang en de kust, dus in het Barisangebergte, in de bedding van de Oeloe Seblat sporen van dwergmensen gevonden. De afdrukken waren die van mensenvoeten, doch veel kleiner, het best te vergelijken met de voetsporen, die kinderen zouden achtergelaten hebben. De betreffende streek is echter geheel onbewoond en daar bij deze sporen geen andere grotere voorkwamen, is het niet aan te nemen, dat kinderen alléén zich zo diep in de wildernis zouden gewaagd hebben. De veronderstelling, dat deze sporen dus van een klein slag mensen afkomstig zouden zijn, scheen niet zo gewaagd. Later vond mijn opzichter in dezelfde streek, maar nu aan de Soengei Kloemboek tussen Lais en Air Dingin dezelfde kleine voetsporen langs de rivierbedding. Als biezonderheid werd nog opgemerkt, dat langs de weg door deze wezens gevolgd, hier en daar de stenen waren omgekeerd, alsof daaronder naar voedsel gezocht was”.

Op bovenstaande mededelingen wil ik geen kommentaar leveren, daar door de betreffende opzichter geen schets van de voetsporen gemaakt was en ook de afmetingen niet waren opgenomen.

¹⁾ afl. 7 — 1918.